

Nora Mustać, mag. oec.

Asistentica
Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
E-mail: nmustac@efzg.hr

POSljedICE EKONOMSKE TRANZICIJE U RUSIJI I KINI¹

UDK / UDC: 330.342-043.73[(510)(470+571)

JEL klasifikacija / JEL classification: P21, P51, I31

Pregledni rad / Review

Received / Primitljeno: September 30, 2017 / 30. rujna 2017.

Accepted for publishing / Prihvaćeno za tisak: November 28, 2017 / 28. studenog 2017.

Sažetak

U radu se istražuje postsocijalistička tranzicija Rusije i Kine te njezine posljedice, ponajprije vidljive u životnom standardu promatranih zemalja. Rusija je, osim ekonomske tranzicije, prošla i kroz onu političku, koja se očituje u prijelazu na demokratski višestranački sustav, dok Kina nije. Tranzicija iz planske u tržišnu ekonomiju u Rusiji praćena je raspadom Sovjetskog Saveza. Tranzicijske reforme u Kini započinju krajem 1970-ih, desetak godina ranije nego u Rusiji; te su reforme bile postupne i umjerene, za razliku od Rusije koja se početkom 1990-ih odlučila za brze i radikalne reforme pod utjecajem MMF-a i Svjetske banke. U radu će se objasniti sličnosti i razlike ekonomskih tranzicija u Rusiji i Kini te iznijeti ključni razlozi različitih posljedica tranzicije u promatranim zemljama, poput početnih uvjeta, političkog upravljanja i različitog tempa tranzicijskih reformi.

Ključne riječi: ekonomska tranzicija, Rusija, Kina, životni standard, šok-terapija, postupne reforme

1. UVOD

Povijest 20. stoljeća u objema su zemljama obilježili planski režimi privrede. Iako su zagovarali istu ekonomsku doktrinu, u praksi se ona u svakoj od zemalja primjenjivala na različit način. Ono što karakterizira obje zemlje državno je vlasništvo nad zemljom i kapitalom te planski način upravljanja

¹ Ovaj je rad u potpunosti financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom 7031.

gospodarstvom. S obzirom na to da je Rusija bila prva zemlja koja je komunističku ideologiju provodila u praksu nakon Oktobarske revolucije 1917. godine pod vodstvom Vladimira Lenjina, planski je režim u Rusiji bio prisutan duže nego u Kini, u kojoj Komunistička partija na čelu s Maom Zedongom na vlast dolazi 1949. godine (Brown, 2009). Stoga polazišnu osnovu za različite posljedice tranzicije u ovim dvjema zemljama možemo tražiti upravo u činjenici da su Rusija i Kina imale određene razlike u polazišnim točkama, točnije u različitoj primjeni iste doktrine, a koje su se u kasnijoj fazi pokazale ključne.

Reforme u Kini počinju ranije nego u Rusiji, već krajem 70-ih godina 20. stoljeća, a karakterizira ih postupnost i činjenica da u Kini nije došlo do političke tranzicije zajedno s ekonomskom, već je Komunistička partija i dalje na vlasti. Rusija se, nakon niza neuspješnih reformi unutar socijalističko-planske privrede, početkom 1990-ih odlučila za brze i radikalne reforme te je ekonomska tranzicija praćena političkom – raspad Sovjetskog Saveza i prijelaz na demokratski višestranački sustav. Upravo je raspad zemlje za posljedicu imao političku nestabilnost koja se odrazila i na onu ekonomsku. Politička nestabilnost nastala je nakon smjene bivše komunističke vlasti te prijelaza na demokraciju i višestranačje u jako kratkom vremenu. U takovoj situaciji, kada se nova vlast još nije učvrstila i organizirala, primjenjivali su se savjeti MMF-a i zapadnih savjetnika koji su se zalagali za što bržu liberalizaciju, privatizaciju i ostale mjere za uspostavu tržišne ekonomije (Kurkchian, 2007). Ekonomska je tranzicija Kini donijela napredak i visoke stope gospodarskog rasta, dok je Rusiji donijela gospodarsko nazadovanje.

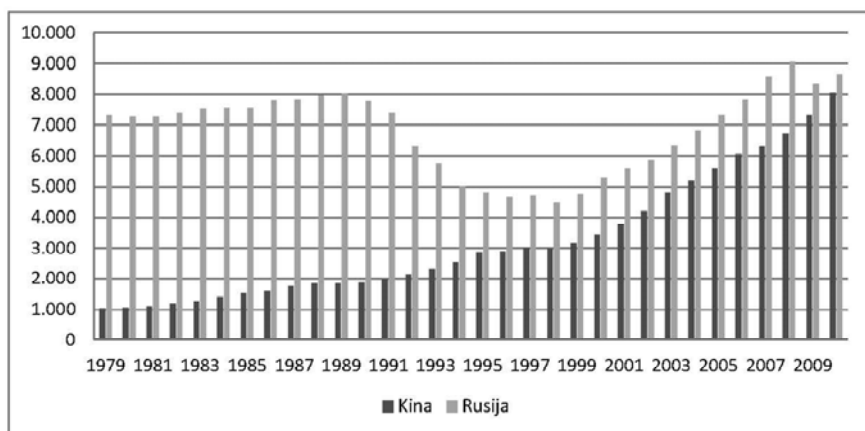
Unatoč različitim polazišnim točkama iz kojih su Rusija i Kina krenula u tranziciju, a tu se prije svega misli na različite karakteristike socijalističko-planskog režima, različite startne pozicije i različite reforme koje su se prije, ali i tijekom tranzicije provodile, postoje i sličnosti na temelju koje se može provoditi usporedba. Ta sličnost očituje se u tome da je u objema zemljama tranzicija uslijedila nakon godina neefikasne ekonomske privrede i loših gospodarskih performansi u kojima su se zemlje nalazile te da su obje zemlje, nakon uspostave komunističke vlasti, primjenjivale sovjetski tip centralno-planskog načina upravljanja privredom, u Kini u nešto manjem opsegu u odnosu na Rusiju (Svejnar, 2007).

2. OSNOVNE KARAKTERISTIKE GOSPODARSTVA

Kada govorimo o Rusiji i Kini, tada govorimo o teritorijalno najvećoj i najmnogoljudnijoj zemlji na svijetu. Prema klasifikaciji Svjetske banke, Rusija spada u skupinu zemalja s višim, a Kina u onu s nižim srednjim dohotkom po stanovniku.

Prema podacima *Maddison Project Database*, prikazanima *Grafikonom 1.*, vidimo kako se bruto domaći proizvod po stanovniku kretao u razdoblju od 1979., kada Kina kreće s ekonomskim reformama i polaganom liberalizacijom

tržišta, do 2010. godine. Bruto domaći proizvod po stanovniku u Rusiji u razdoblju od 1979. do 1989. blago raste, što je posljedica neefikasnih reformi koje su uslijedile nakon razdoblja usporavanja stopa rasta u 1970-ima, a te se reforme očituju u primjeni zastarjelih tehnologija koja se nisu razvijale usporedno s razvojem tehnologija na Zapadu, već se unutar istog tehnološkog okvira šireći i povećavajući proizvodnju pokušavalo ostvariti više stope rasta (Družić, 2010). Rusko gospodarstvo u 1990-im godinama doživljava velik pad kao posljedicu tranzicije. Tranzicija je razdoblje koje je u Rusiji obilježeno ekonomskom i političkom nestabilnošću. U razdoblju posttranzicije, u 2000-tima, rusko se gospodarstvo polako oporavlja.

Grafikon 1. Kretanje BDP-a po stanovniku u razdoblju od 1979. do 2010.

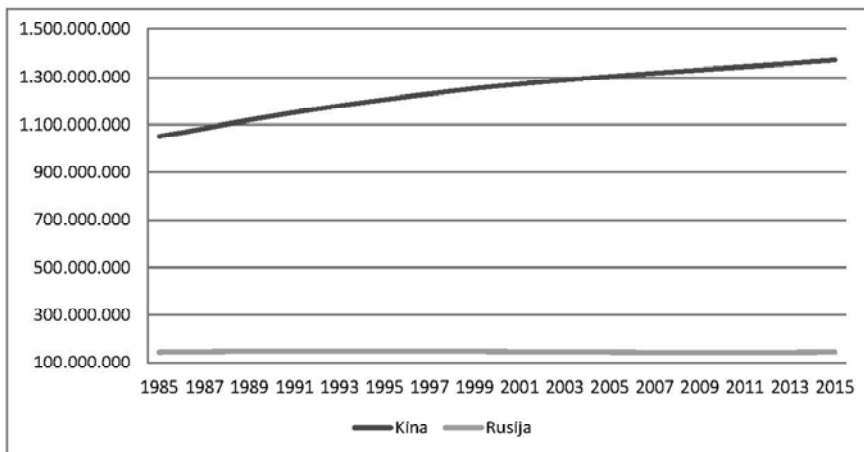
Izvor: autorova izrada prema: Maddison Project Database. Dostupno na: <http://www.ggdc.net/maddison/maddison-project/home.htm>

S Kinom je situacija drugačija; od 1979. godine bilježi pozitivne stope rasta koje u cijelom promatranom razdoblju rastu. Ako gledamo iznos dohotka, tada Kina, iako ima pozitivne stope rasta, još uvijek nije dostigla razinu Rusije. Jedan su razloga velike nejednakosti u dohocima, posebice odnos ruralnih i urbanih područja.

Rusija je zemlja koja se u tranziciji deindustrijalizirala te je s vremenom postajala sve veći izvoznik sirovina, uglavnom nafte i plina. U istom se vremenu domaći proizvod Kine snažno povećavao kao posljedica industrijalizacije i restrukturiranja primarnog sektora. Posljedica neuspješne tranzicije u Rusiji bilo je smanjenje očekivanog trajanja života i migracije obrazovanih ljudi (Stiglitz, 2014).

Iako Rusija ima dva puta veći teritorij od Kine, njezino je stanovništvo deset puta manje od onog kineskog. Analizirajući *Grafikon 2.* uočavamo da broj stanovnika u Kini raste unatoč politici jednog djeteta. Podaci za 1985. godinu pokazuju nam da broj stanovnika Kine iznosi 1,051.040.000, a 2015. godine taj

broj raste na 1,371.220.000, što je u relativnom iznosu povećanje za čak 23%. Suprotno tome, stanovništvo Rusije gotovo stagnira u posljednjih 30 godina. Tako, prema podacima iz 1985. godine, broj stanovnika Rusije iznosi 143,858.000, a 2015. godine 144,096.812, što u relativnom iznosu znači povećanje za samo 0,17%. U prilog navedenim brojevima ide i činjenica da Rusiju karakteriziraju velike migracije mladih te demografsko starenje.

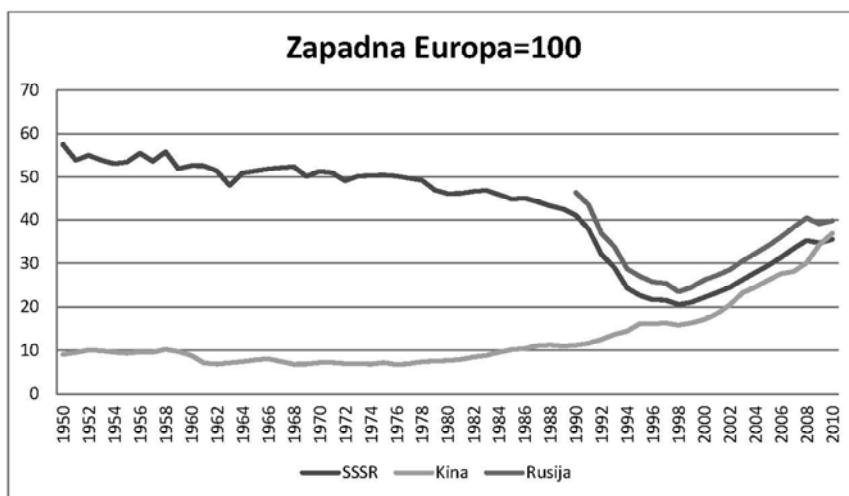
Grafikon 2. Kretanje broja stanovnika od 1985. do 2015.

Izvor: autorova izrada prema: World Bank Open data. Dostupno na: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

Iz sljedećeg grafikona (Grafikon 3.) vidi se odnos životnog standarda, BDP p/c u Kini i SSSR-u² te Rusiji u odnosu na 12³ zemalja zapadne Europe u razdoblju od 1950. do 2010. godine. Zapadna Europa uzeta je kao mjerilo sa indeksom 100. Vidimo da je kineski BDP p/c 1950. godine bio 9% zapadnoeuropskog, dok je onaj SSSR-a iznosio 57%. U čitavom razdoblju od 1950. do 2010. životni standard Kine približavao se onome zemljama zapadne Europe. Suprotno tome, u SSSR-u (Rusiji) u istom razdoblju životni standard opada, do 1990. polagano, a nakon toga jaz se u odnosu na Zapad ubrzano povećava. Od 1998. godine Rusija se postupno oporavlja te životni standard u Rusiji i Kini polako konvergira onom zapadnoeuropskom.

² Nakon raspada SSSR-a 1991. godine podaci za SSSR odnose se na zemlje koje su bile u njegovu sastavu.

³ Austrija, Belgija, Danska, Finska, Francuska, Švicarska, Njemačka, Italija (središnji i sjeverni dio), Nizozemska, Norveška, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo.

Grafikon 1. Divergencija i konvergencija životnog standarda Kine, SSSR-a (Rusije) i zemalja zapadne Europe (zapadna Europa = 100)

Izvor: autorova izrada prema: Maddison Project Database. Dostupno na: <http://www.ggd.net/maddison/maddison-project/home.htm>

Iz prethodnog se grafikona može zaključiti da se kinesko zaostajanje u razdoblju od početka tranzicije, krajem 1970-ih, do danas ubrzano smanjuje u odnosu na Rusiju, ali i zapadnu Europu. Ubrzan je napredak kineskog blagostanja posebno vidljiv u 1990-im i 2000-im godinama, kada se uočava snažan rast. Navedeni rast možemo smatrati izravnom posljedicom uspješne kineske ekonomske tranzicije. S druge strane, životni standard mjereno BDP-om p/c u Rusiji u odnosu na zapadnu Europu prati onaj SSSR-a u razdoblju od kraja 1980-ih do danas, iz čega se može zaključiti kako je na zemlje bivšeg Sovjetskog Saveza, kao i na Rusiju kao vodeću zemlju tog saveza, ekonomska tranzicija imala negativne posljedice, za razliku od Kine, čiju ekonomsku tranziciju možemo okarakterizirati kao uspješnu. Razdoblje 2000-ih godina za rusko je gospodarstvo razdoblje oporavka i konvergencije životnog standarda prema zapadnoeuropskome. Međutim, valja posebno naglasiti kako kineski životni standard u posttranzicijskom razdoblju prelazi onaj zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza, dok se ruskom sve više približava.

3. TRANZICIJA

Nakon što smo u prethodnom poglavlju analizirali neke opće karakteristike kineskog i ruskog gospodarstva, u ovome će se analizirati i opisati sâm proces ekonomske tranzicije te će se navesti sličnosti i razlike između kineske i ruske tranzicije.

Dostizanje razvijenih ekonomija, prelazeći iz planske u tržišnu, zahtijeva promjene koje karakterizira modernizacija i održivost. Međutim, to nije garancija da će taj prijelaz, ekonomska tranzicija, biti uspješan. Transfer tehnologije omogućuje i slabije razvijenim zemljama povećanje produktivnosti prihvaćanjem napredne tehnologije te, tako preskačući međustadij, štede na troškovima za istraživanje i razvoj. Svaka se zemlja tako može modernizirati, ali to ne znači da će u potpunosti iskoristiti mogući potencijal (Rosefelde, 2013). U kontekstu navedenog, možemo analizirati rusku i kinesku tranziciju. Karakterizira ih različita uspješnost koja je posljedica različitih mjera i uvjeta u kojima su se promjene odvijale. Postavlja se pitanje do koje mjere zemlje trebaju slijediti strani utjecaj i transferirati tehnologiju kako bi se modernizirale, a do koje trebaju slijediti vlastiti put te ne preskakati ni jedan međustadij, ulažući u istraživanje i razvoj vlastite tehnologije.

Različiti uvjeti u kojima su se ove dvije zemlje našle uslijed tranzicije odredili su smjer tranzicije u svakoj. Ti se uvjeti odnose na unutarnje stanje, političko vodstvo i mjere koje je ta politika provodila te na strani utjecaj. U Rusiji je planski sustav upravljanja gospodarstvom trajao gotovo duplo dulje od kineskog i samim time ostavio i dublje posljedice (Brown, 2009). Unutarnje stanje, koje se odnosi na državno političko i ekonomsko stanje, davalo je određen poticaj, ali i ograničenja za sâm tranzicijski proces. Točnije, može se reći kako je unutarnje stanje izravno utjecalo na tranziciju. Kina je krajem 70-ih i početkom 80-ih bila agrarna zemlja s prevladavajućim seoskim stanovništvom i borila se s problemima prenapučenosti (Kim, 2015). Upravo su prenapučenost i golemo seosko stanovništvo, koji su predstavljali otegotne okolnosti i uteg daljnjem razvoju, u tranziciji postali olakotne okolnosti i prednost koja je omogućila migracije iz ruralnih dijelova u urbana područja i novonastale industrijske zone. Neobrazovano seosko stanovništvo postalo je izvor jeftine radne snage koja se zapošljavala u tvornicama i industrijskim postrojenjima.

Kina je u razdoblju prije tranzicije imala malenu i nekonkurentnu industrijsku bazu i minimalan istraživački kapacitet, a uz to nije obilovala prirodnim resursima. U usporedbi s ruskim BDP-om, u predtranzicijskom razdoblju, Kina je uvelike zaostajala. Rusija je, s druge strane, kao vodeća zemlja Sovjetskog Saveza, bila naprednija i imala jaku vojnu silu koja se suprotstavljala SAD-u. Bila je to visoko industrijalizirana zemlja s obrazovanom radnom snagom i vodeća zemlja po broju znanstvenika i istraživača, a uz to je obilovala i prirodnim resursima (Kurchian, 2007). Upravo je ta visoka industrijaliziranost uzrokovala specijalizaciju radništva koje se kasnije jako teško prilagođavalo promjenama, dok Kina s tim nije imala problema.

Manje od 15% stanovništva u Rusiji radilo je u poljoprivredi. Nedostatak je bio problem pada populacije i nestašice radne snage. Ruska poljoprivreda, koju karakteriziraju velika državna poljoprivredna gospodarstva i malo privatnih seljačkih zemljoposjeda, bila je snažno centralizirana i neefikasna (Kim, 2015). Kina je svoju tranziciju započela s vrlo niske razine ekonomskog razvoja. Kineska poljoprivredna proizvodnja nije imala velike farme te je u

industriji postojalo tek nekoliko velikih poduzeća. Rusija je, s druge strane, tranziciju započela u potpunosti industrijalizirana te su u poljoprivrednoj proizvodnji dominirala velika državna poduzeća i zajedničke farme (Blanchard & Shleifer, 2001). Stoga možemo zaključiti kako je niža polazna baza za iste apsolutne pomake omogućila više stope rasta i bolja ekonomska postignuća tijekom tranzicije, odnosno relativno niska polazna osnovica omogućila je Kini veće stope rasta, dok je Rusija, koja je imala znatno višu polaznu ekonomsku osnovicu u odnosu na Kinu, ekonomskom tranzicijom nazadovala.

Povijesno gledano, Rusija i Kina započele su tranziciju s različitih startnih pozicija. Tako je Kina imala vremenski raniji i polaganiji ulazak na svjetsko tržište tijekom 80-ih, dok je Rusija još uvijek imala plansku ekonomiju koja je u tom periodu prolazila kroz reforme s ciljem sustizanja zapadnih ekonomija i boljih performansa ruskoga gospodarstva. Međutim, ključna je karakteristika tih reformi ta da one nisu bile strukturne te nisu rezultirale rastom blagostanja (Družić, 2010). S druge strane, Rusija ekonomsku tranziciju započinje u 90-ima. Prijelaz s dominantno agrarne zemlje na urbanu industriju prešla je 60-ih te je tranziciju dočekala s neefikasnom i zastarjelom tehnologijom, dok se u Kini tranzicija iz planske u tržišnu privredu dogodila paralelno s urbanizacijom. Osim toga, u Kini nije došlo do političke tranzicije zajedno s ekonomskom, kao što je slučaj s Rusijom, te je u Kini i dalje na vlasti Komunistička partija (Kurkchian, 2007). Zadržavanje stare vlasti koja je imala iskustvo i legitimitet omogućilo je Kini političku stabilnost u vremenima otvaranja ekonomije i polagane tranzicije, čime je omogućena i ekonomska stabilnost.

Tranziciju u Rusiji kočilo je loše korporativno upravljanje, kao posljedica nedostatka zakona kojima bi se privatni sektor i korporativna djelatnost regulirali. Bilo je nerealno očekivati da će novoosnovana klasa bogatih poduzetnika razvijati zakone i institucije čija bi svrha bilo dobro funkcioniranje novog tržišnog sustava. Nedostatak adekvatnih institucija poput bankarskog sustava koji bi potaknuo gospodarstvo, a ponajviše malo poduzetništvo, samo je jedna u nizu posljedica brze liberalizacije. Pretpostavljalo se da će se ukidanjem starog bankarskog sustava pod državnom upravom prirodnim putem prijeći na novi efikasan bankarski sustav, što se nije dogodilo (Stiglitz, 2014). Upravo u vremenima kada je politička stabilnost bila nužno potrebna kako bi se provela tranzicija iz planskog u tržišno gospodarstvo Rusija se suočavala s promjenom političke vlasti, koja nije mogla osigurati ekonomsku stabilnost. Točnije, politička se nestabilnost odrazila na ekonomsku, onemogućivši normalno funkcioniranje institucija nužnih za daljnji gospodarski razvoj.

Postoje mnoga objašnjenja za različite rezultate ekonomske tranzicije Rusije i Kine, no među ključnim faktorima različite uspješnosti svakako treba izdvojiti drugačije okolnosti pod kojima su se tranzicije odvijale i različite politike koje su zemlje primjenjivale. Drugačije okolnosti za sobom povlače i različitu politiku, stoga su ova dva objašnjenja međusobno isprepletana. Neovisno

o okolnostima, različiti političari donosili bi različite politike – različite korake, redosljed i prioritete.

Rusija je primijenila politiku propisanu vošingtonskim konsenzusom koju su zastupale svjetske financijske institucije poput Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke. Takve mjere odnosile su se na unificiran obrazac koji se savjetovao svim tranzicijskim zemljama, pri čemu se nije pazilo na specifičnosti svake od zemalja koja ga je primjenjivala. Suprotno tome, Kina se koristila alternativnom politikom koja se očitovala u vlastitom obrascu specifičnih mjera prilagođenih posebnostima kineskoga gospodarstva. Kineske vlasti nisu dopuštale da strani utjecaj nadjača onaj domaći. U konačnici, kao što smo vidjeli na empirijskim podacima, ruska politika pokazala je neuspjeh.

Preporuke vošingtonskog konsenzusa pokazale su se neefikasnim, što se moglo i očekivati s obzirom na to da nije riječ o razrađenoj teoriji i nema povijesnih podataka o njezinoj uspješnosti. S druge je strane Kina išla alternativnim putem, stavljajući veći naglasak na konkurentnost nego na privatizaciju, pogotovo u početnoj fazi. Stoga se kineska poljoprivreda nije u potpunosti privatizirala, ali se koristio sistem individualne odgovornosti, što je dalo snažan poticaj razvoju. Liberalizacija u Kini odvijala se postupno i ne u potpunosti, za razliku od Rusije, dok je snažan državni utjecaj spriječio nestabilnosti. Ono što je Kina prihvatila od preporuka vošingtonskog konsenzusa bila je industrijska politika praćena politikom kamatne stope tijekom snažne industrijalizacije (Stiglitz, 2014). Privatizacija se provodila organizirano, uz strog nadzor institucija, ne dopuštajući stvaranje prostora za korupciju i kriminal, kao što je slučaj u Rusiji. Politička stabilnost onemogućila je gospodarski kriminal uslijed privatizacije. Liberalizacija se u Kini također provodila planski, štiteći kineske interese. Zaključno, Kina je iskoristila svoje potencijale nudeći ono u čemu obiluje, jeftinu i mnogobrojnu radnu snagu koju su zapadne kompanije tražile.

S druge strane, Rusija nije iskoristila svoje resursne prednosti, a kad se tome doda i politička nestabilnost nastala raspadom Sovjetskog Saveza, teško je bilo očekivati bilo kakav pozitivan ishod. Nedostatak zakona potrebnih za funkcioniranje novoosnovanih privatnih kompanija rezultirao je pojavom ruske oligarhije i velikim društvenim nazadovanjem. Za razliku od kineske postupne liberalizacije, Rusija je u jako kratkom roku liberalizirala svoje tržište, a negativne posljedice koje je to imalo na rusko gospodarstvo osjete se do današnjih dana.

4. RAZDOBLJE POSTTRANZICIJE

Proces tranzicije u Rusiji obilježen je mnogim proturječnostima koje ni nakon 10 godina tranzicije nisu riješene, a odnose se na strukturno prilagođavanje novonastalim promjenama. Raspad jedinstvenog sovjetskog tržišta znatno je utjecao na rusko gospodarstvo jer je Rusija izgubila status vodeće sile iz tog

perioda. Kao što je navedeno u prvom poglavlju, Rusija se u 2000-tim godinama polako oporavlja, ali još uvijek nije došlo do snažnijega gospodarskog oporavka.

Značajni pozitivni rezultati u 2000-tima vide se na planu monetarne i fiskalne stabilizacije, stabilizacije deviznog tečaja i povećanju ekonomske efikasnosti nakon fiskalne i monetarne krize 1998. godine, koja je uslijedila nakon krize ruskog bankarskog sustava (Ilić & Prvulović, 2003).

Promjenom vlasti u Rusiji, dolaskom Putina na čelo, došlo je do niza reformi i vlast je preuzela kontrolu nad strateškim i ključnim energetskim sektorima zemlje koje su za vrijeme tranzicije, kada je Jeljcin bio na vlasti, kontrolirali oligarsi. Polako dolazi do gospodarskog oporavka i jača pozicija Rusije na globalnoj razini. Oligarsi nakon gubitka kontrole i utjecaja dolaze u sukobe s vladajućima, a posljedica su toga sudski procesi i zabrane ulaska u zemlju. Rusija polako napreduje u procesu transformacije u efikasan tržišni sustav, ali je dosta daleko od kraja. Veliki su i ključni problemi i dalje ostali neriješeni, a ionako je teška situacija dodatno pogoršana globalnom financijskom krizom 2008. godine (Lekpek, 2012). Rusija početkom 21. stoljeća polako oporavlja svoje gospodarstvo, ali uspostavlja i sve veću političku stabilnost te ponovno pokušava vratiti stari utjecaj na svjetskoj sceni.

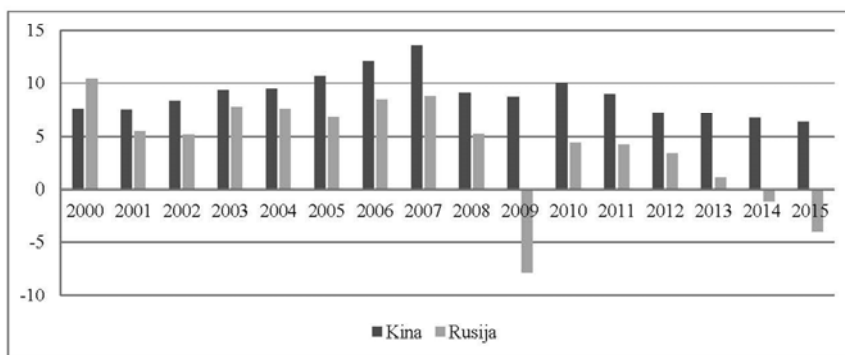
Međutim, rusko gospodarstvo susreće se s mnogobrojnim problemima koje nosi tržišni sustav. Problemi su najvećim djelom posljedica brze privatizacije i liberalizacije u nestabilnim uvjetima, kako političkim tako i ekonomskim. Tako se Rusija u razdoblju postsocijalističke tranzicije borila s problemom „bježanja“ kapitala, posebno nakon 1999. godine, a problem ni do danas nije u potpunosti riješen. „Bijegom“ kapitala označava se prebacivanje financijskih sredstava u inozemstvo, kupnja strane valute te onemogućavanje ponovnog investiranja i zadržavanja kapitala u domaćoj ekonomiji. Novac se uglavnom trošio na stranim tržištima, što je uzrokovalo goleme štete domaćoj proizvodnji. Teško je procijeniti iznose kapitala koji je izašao iz Rusije, posebno zbog činjenice da je velik dio izašao ilegalnim putem (Ilić & Prvulović, 2003). „Bijeg“ se kapitala najviše vezuje uz rusku oligarhiju, koja je prvenstveno slijedila vlastite interese, ne mareći za one ruskog društva. Uz to, nužno je napomenuti kako se kinesko gospodarstvo nije suočavalo s ovakvim problemima. Razlog je tome velik utjecaj institucija i dobro zakonodavstvo uz političku stabilnost koji su nitalagali postepenu liberalizaciju i djelomičnu privatizaciju, štiteći nacionalne interese.

Ako razloge uspješnosti, odnosno neuspješnosti ekonomske tranzicije pokušavamo pronaći u činjenici je li zemlja bazirala svoj razvoj na resursu kojim je obilovala, tada možemo zaključiti kako je Rusija svoj gospodarski rast i razvoj temeljila na nafti i rezervama plina, odnosno prirodnim resursima. Pri tome treba navesti kako se radi o ograničenim resursima koji su se pokazali kao ograničavajući faktor. S druge strane, Kina je svoju prednost temeljila, ali i još uvijek temelji, na mnogobrojnoj radnoj snazi, jeftinom radu i zakonodavnom sustavu koji pogoduje stranim ulagačima (Kurkchian, 2007).

Međutim, analizirajući dugoročno, postoji mogućnost pojave problema koji se mogu javiti ako dođe do promjene radnog zakonodavstva te porasta radnih troškova, koji bi Kinu učinili manje primamljivom za strana ulaganja. Jednako tako, Kina u budućnosti mora raditi na jačanju domaćeg tržišta, na čemu bi se temeljio daljnji rast i razvoj. Da bi održala svoj rast i ostvarila daljnji razvoj, Kina se mora preusmjeravati s ponude na potražnju, odnosno mora povećati svoju domaću potrošnju.

Kinesko se gospodarstvo susreće s poteškoćama koje donosi tržišna privreda. To se ponajprije odnosi na društvene nejednakosti i loše radne uvjete. Stoga je potrebna redistribucija dohotka, odnosno smanjenje dohodovne nejednakosti. Većina stanovništva Kine još uvijek nije u mogućnosti postati dio potrošačkog društva, kinesko unutarnje tržište nije dovoljno jako i niska je kupovna moć. Razlog su tome male plaće i loše radno zakonodavstvo koje pogoduje stranim ulagačima – radnici nemaju zdravstveno i mirovinsko osiguranje. Osim toga, može se činiti da je tranzicija u Kini imala bezgraničan horizont u početnim fazama rasta, ali i nju su s vremenom ugrozili opadajući prinosi, općedruštveno nezadovoljstvo i umor. Jedan je od razloga i velik broj radnih sati po stanovniku (Rosefielde, 2013).

Ako se analiziraju stope rasta bruto domaćeg proizvoda po stanovniku (BDP p/c), kao pokazatelja životnog standarda u posttranzicijom razdoblju, odnosno od 2000. do 2015. godine, tada, prema podacima Svjetske banke, ruske stope još uvijek zaostaju za kineskima, s iznimkom 2000. godine. Osim toga, ruski životni standard bilježi negativne stope rasta (pad) u 2009. godini, kao posljedicu globalne ekonomske krize, te u 2014. i 2015. godini kao posljedicu kretanja cijene nafte i političkih zbivanja (*Grafikon 4*). Rane 2000-e u Rusiji karakterizira golema korupcija, neefikasan menadžment i loše institucije koje su zadržale komunistički mentalitet goleme birokracije. S golemom se birokracijom susreće i Kina.

Grafikon 4. Godišnje stope rasta BDP-a po stanovniku

Izvor: autorova izrada prema: World Bank Open data. Dostupno na: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG>

5. ZAKLJUČAK

Ekonomska tranzicija obilježila je mnoga svjetska gospodarstva i uvelike utjecala na gospodarstva diljem svijeta tijekom 20. stoljeća. Prijelaz iz planskog u tržišno gospodarstvo imao je veliko ekonomsko značenje, ali je bilo važno i političko pitanje. Početak tranzicijskih reformi u Kini zbio se desetak godina ranije nego u Rusiji, a one su bile postupne i umjerene, za razliku od Rusije, koja se početkom 1990-ih odlučila za brze i radikalne reforme. Tranzicija iz planske u tržišnu ekonomiju u Rusiji praćena je raspadom Sovjetskog Saveza. Činjenica da je Kina vremenski ranije krenula na svjetsko tržište značajna je prednost u odnosu na Rusiju. Dok je Rusija tražila svoju poziciju na svjetskom tržištu, Kina je to učinila desetljeće ranije i privukla strani kapital koji se selio prema zemljama za nižim proizvodnim troškovima. Osim toga, modeli tranzicije u Rusiji i Kini gotovo su u potpunosti različiti.

Pri prelasku s planske na tržišnu privredu ruske su se vlasti odlučile za „šok-terapiju“, koju karakteriziraju brze i radikalne reforme. Glavni savjetnik Rusije za vrijeme tranzicije bio je Međunarodni monetarni fond, koji je zajedno s vodećim svjetskim financijskim institucijama predlagao brze i radikalne reforme. U prilog tome navodili su da bi se s vremenom i tijekom postupnih i blagih reformi interes ruske javnosti za tranziciju mogao smanjiti. Bilo je bitno da se tranzicija izvrši brzo, dok se učinkovitost njezine izvedbe zanemarivala. Stvorena je nova elita usko vezana uz vladajuće političke strukture, oligarhija. Državne institucije u Rusiji, koje nisu bile spremne i sposobne poštovati donesene zakone, mogle su teško biti osiguravatelji za ugovore između pojedinaca i privrednih subjekata. U praksi je politička nestabilnost rezultirala time da Rusija bude neatraktivna, kako za domaće poduzetnike tako i za strana ulaganja. Suprotno tome, u Kini centralno-planski sustav nije odmah ukinut, već je zadržan za državna poduzeća te je s vremenom postajao sve labaviji. Kina je dopuštala ulaz stranom kapitalu, ali je zadržavala određenu zaštitu za svoje tvrtke i domaću proizvodnju.

Početkom 21. stoljeća rusko se gospodarstvo polako oporavlja, a kinesko i dalje raste. Međutim, oba gospodarstva susreću se s problemima koje donosi tržišni privredni sustav, pa su tako u Kini prisutne velike dohodovne nejednakosti, niska kupovna moć domaćeg stanovništva i loši radni uvjeti, dok se Rusija bori s korupcijom, „bijegom“ kapitala i nedostatkom investicija.

LITERATURA

- Alam, A. et al. (2005). *Growth, poverty and inequality: Eastern Europe and former Soviet Union*. Washington DC: The World Bank.
- Ark, B. v.; McGuckin, R. H. (1999). International comparisons of labor productivity and per capita income. *International Comparisons*, July 1999, pp. 33-41.
- Åslund, A. (1995). *How Russia Became a Market Economy*. Washington, D. C.: The Brookings Institution.

- Atkinson, A.; Micklewright, J. (1992). *Economic Transformation in Eastern Europe and the Distribution of Income*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blanchard, O.; Shleifer, A. (2001). Federalism With and Without Political Centralization: China Versus Russia. *IMF Staff Papers*, Vol. 48, pp. 171-179.
- Brown, A. (2009). *The Rise and Fall of Communism*. HarperCollins e-books.
- Družić, I. (2006). *A Journey Through Transition Time With Special Reference to Croatia*. Zagreb: Political Culture.
- Družić, I. (2010). *Prosvijećeni industrijalizam*. Zagreb: Politička kultura.
- Ilić, B.; Prvulović Lj. (2003). Osnovne karakteristike druge etape tranzicije u Ruskoj Federaciji: (pouke za ostale zemlje). *Economic annals. – Beograd*, Vol. 44, pp. 127-148.
- Kim, J. C. (2015). Economic transition in China and Russia. *European Scientific Journal*, Vol. 1, pp. 355-366.
- Kurchian, M. (2007). *Rule of Law in China: Chinese Law and Business. Russia and China. A comparative perspective on the post-communist transition*. The foundation for Law, Justice and Society in collaboration with The Center for Socio-Legal Studies. University of Oxford.
- Lekpek, A. (2012). Tranzicija u Rusiji: promjene i izazovi. *Tranzicija*, Vol. 14, No. 29, pp. 107-121.
- Maddison, A. (1998) *Chinese Economic Performance in the Long Run*. Paris, France: OCEDE.
- Maddison Project Database*. Dostupno na: <http://www.ggdc.net/maddison/maddison-project/home.htm>
- Marsh, C. (2005). *Unparalleled Reforms: China's Rise, Russia's Fall and the Interdependence of Transition*. Idaho Falls, ID: Lexington Books.
- Milanovic, B. (1998). *Income, Inequality, and Poverty during the Transition from Planned to Market Economy*. Washington, D. C.: The World Bank (Regional and Sectoral Studies).
- Murphy, K. M.; Shleifer, A.; Vishny, R. W. (1992). The Transition to a Market Economy: Pitfalls of Partial Reform. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 107, No. 3, pp. 889-906.
- Rosefelde, S. (2013). *Asian economic systems*. Singapore: World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.
- Stiglitz, J. (2014). Transition to a market economy: Explaining the successes and failures. In: Fan, S.; Kanbur, R.; Wei, S.-J.; Zhang, X. (eds.), *The Oxford companion to the Economics of China*, pp. 36-41. Oxford: Oxford University Press.
- Svejnar, J. (2007). China in Light of the Performance of Central and East European Economies. *CERGE-EI, CEPR and IZA*, Discussion Paper No. 2791, University of Michigan.
- World Bank Open data*. Dostupno na: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>
- Yifu Lin, J.; Cai, F.; Li, Z. (1996). The Lessons of China's Transition to a Market Economy. *Cato Journal*, Vol. 16, No. 2, pp. 201-231.
- Zeitler, A. (2005). Between Russia and China: Central Asia's transition experience. *Arbeiten aus dem Osteuropa-Institut München*, No. 258, pp. 35.

Nora Mustać, mag. oec.

Teaching assistant
University of Zagreb
Faculty of Economics and Business
E-mail: nmustac@efzg.hr

REPERCUSSIONS OF ECONOMIC TRANSITION IN RUSSIA AND CHINA

Abstract

Paper explores the repercussions of post-socialistic transition shown in the standard of living in Russia and China. Aside from the economic transition, Russia passed through political transition regarding transition to democratic multiparty system, unlike China. Transition from the planned to market economy in Russia was followed by the Soviet Union crash. Gradual and slow transition reforms started in China ten years later than Russia, in 1970s, while Russia obeyed IMF and World Bank proposals in 1990s which proposed fast and radical reforms, also known as shock therapy. This paper explains similarities and differences between economic transition in Russia and China and shows key factors which caused different transition consequences in these countries, such as initial conditions, political leadership and empirically based pace of reforms.

Keywords: Economic transition, Russia, China, standard of living, Shock therapy, Gradual reforms

JEL classification: P21, P51, I31

